

Bogumiła Grzebyk

**BADANIA DZIAŁALNOŚCI PROEKOLOGICZNEJ
MAŁYCH PRZEDSIĘBIORSTW
NA OBSZARACH WIEJSKICH**

***INVESTIGATIONS OF PROECOLOGICAL ACTIVITY
OF SMALL ENTERPRISES IN THE RURAL AREAS***

Streszczenie

W artykule przedstawiono wyniki badań przeprowadzonych wśród dziewięćdziesięciu losowo wybranych prywatnych przedsiębiorstw prowadzących swoją działalność na obszarze sześciu gmin wiejskich województwa podkarpackiego na temat możliwości podejmowania działań proekologicznych. Właściciele badanych podmiotów gospodarczych wypowiedzieli się między innymi w kwestii tworzenia centrów ekonomiczno-ekologicznych, wdrażania innowacyjnych rozwiązań proekologicznych w procesie produkcji, organizacji i zarządzania, jak również wykorzystywania odnawialnych źródeł energii oraz możliwości korzystania w tym celu ze środków UE.

Wyniki badań wykazały, iż blisko 80% badanych właścicieli małych firm widzi potrzebę uruchomienia Centrum Innowacji realizującego działania ekonomiczno-ekologiczne, jednak duża większość spośród nich bardziej zainteresowana jest stosowaniem nowych sposobów finansowania działalności gospodarczej aniżeli wykorzystywaniem w niej odnawialnych źródeł energii. Optymistyczne wydaje się jednak, iż ponad 60% badanych przedsiębiorców wypowiedziało się pozytywnie w zakresie przeprowadzenia remontu systemu ciepłowniczego firmy, gdzie głównym surowcem byłyby odnawialne źródła energii. Niepokoi natomiast niska aktywność w pozyskiwaniu środków UE na inwestycje proekologiczne. Przyczyną tego stanu rzeczy może być brak wiedzy na temat ekonomicznych efektów takich działań, bądź mała aktywność samorządów gmin w promowaniu proekologicznych rozwiązań i mała skuteczność w szerzeniu wiedzy z tego zakresu. Dlatego też poprawy tego stanu rzeczy należy upatrywać w działaniach edukacyjno-szkoleniowych mających na celu nie tylko podniesienie poziomu świadomości ekologicznej, ale przede wszystkim wskazywanie praktycznych rozwiązań w dziedzinie inwestycji proekologicznych mających zastosowanie również w tych małych przedsiębiorstwach.

Słowa kluczowe: obszary prawnie chronione, świadomość ekologiczna, działania proekologiczne

Summary

In the article they were showed the results of investigations concerning on the possibilities of taking up the oroecological actions – carried out among ninety private enterprises (of random choice) leading their activity on the area of six communes in the Podkarpackie province.

Owners of investigational subjects expressed opinions about creating of economical and ecological centres, introducing of innovational and proecological solutions in production, organization and management and also about using the renewal sources of energy and possibilities of use of EU means.

The results of investigations were showed that near to 80% of investigational owners of small firms are indicating on the need of starting of Innovation Centre realizing an economical and ecological actions, so majority of them are interested in using of new ways of financing support of economical activity than using the renewal sources of energy. So above 60% of investigational enterprises were indicated on the need of carrying out of repair of warm system in firm, where the renewal sources of energy will be the main material.

On the other hand is be anxious the low activity in gaining of EU means for proecological investments. The lack of knowledge about economical effects, low acvtivity of commune government in promotion of proecological solutions and small effectiveness in spreading of knowledge about this problems – are the main reasons of above situation.

So, the improvement of this state we may achieve in educational and training actions concerning on the increase of level of the ecological consciousness and by indicating on the practical solutions in range of proecological investments also in small enterprises.

Key words: *areas with legal forms of protection, ecological consciousness, proecological actions*

WSTĘP

Gospodarowanie w myśl wąsko pojmowanej zasady racjonalności (z punktu widzenia interesu ekonomicznego pojedynczego podmiotu gospodarczego, producenta) doprowadziło do wielu niekorzystnych następstw (zanieczyszczenie środowiska naturalnego, rabunkowe gospodarowanie nieodnawialnymi zasobami przyrody, powszechna nadprodukcja, rosnące bezrobocie itp.) [Runowski 2000]. Stąd powszechne stało się poszukiwanie nowych rozwiązań sprzyjających rozwojowi obszarów wiejskich, zaspokajaniu rosnących potrzeb ludzi tam żyjących, pracujących, przy równoczesnym zachowaniu walorów środowiska, w którym ten rozwój następuje, a więc rozwiązań łączących działalność człowieka w przyrodzie ze skutkami tych działań. Efektem tych poszukiwań jest koncepcja rozwoju trwałego często nazywanego rozwojem zrównoważonym lub inaczej „ekorozwojem” [Kośmicki 1997].

Przedmiotem opracowania jest rozpoznanie możliwości podejmowania przez właścicieli małych przedsiębiorstw działań proekologicznych w firmach i poza nimi. Szczególną uwagę poświęcono kwestiom wdrażania innowacyjnych

rozwiązań proekologicznych w procesie produkcji, organizacji i zarządzania, jak również wykorzystywania odnawialnych źródeł energii oraz możliwości korzystania w tym celu ze środków UE. Podjęto również próbę oceny świadomości ekologicznej właścicieli badanych przedsiębiorstw. Materiał empiryczny stanowią wyniki badań przeprowadzonych w 2006 r., w dziewięćdziesięciu losowo wybranych prywatnych przedsiębiorstwach prowadzących swoją działalność na obszarze sześciu gmin wiejskich województwa podkarpackiego. W związku z tym, iż dwie gminy, na których prowadzone były badania objęte są systemem obszarów prawnie chronionych, w artykule analizowano wyniki z podziałem na przedsiębiorstwa funkcjonujące na obszarach prawnie chronionych i poza nimi. Podejmowana w opracowaniu tematyka stanowiła tylko część zagadnień, które realizowano w ramach projektu pt. „Tworzenie sieci współpracy w zakresie innowacji pomiędzy przedsiębiorcami z obszarów wiejskich a sektorem badawczo-rozwojowym na przykładzie powiatów: rzeszowskiego, ropczycko-sędziszowskiego i bieszczadzkiego finansowanego ze środków UE w ramach działania 2.6. ZPOR.

ROLA ŚWIADOMOŚCI EKOLOGICZNEJ W ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONYM OBSZARÓW WIEJSKICH

Wdrażanie rozwiązań proekologicznych stanowiących nieodłączny element rozwoju zrównoważonego można łączyć z poziomem świadomości ekologicznej. Zdaniem Poskrobki [1998] świadomość ekologiczna jest częścią świadomości społecznej stanowiącej całość czy zespół idei, wartości, postaw, poglądów, przekonań i opinii, wspólnych dla całych grup społecznych (narodowych, klasowych, religijnych, zawodowych itp.), określających sposób myślenia danego społeczeństwa, zinstytucjonalizowanych i utrwalonych w historycznie ukształtowanych formach życia zbiorowego. Pojęcie świadomości ekologicznej może być używane w dwóch znaczeniach. W znaczeniu szerszym oznacza całość uznawanych idei, wartości i opinii o środowisku przyrodniczym jako miejscu życia i rozwoju człowieka (społeczeństwa), wspólnych dla określonych grup w danym okresie historycznym. W znaczeniu węższym, bardziej praktycznym jest to stan wiedzy, poglądów i wyobrażeń ludzi o roli środowiska w życiu człowieka, jego antropogennym obciążeniu, stopniu wyeksploatowania, zagrożenia i ochrony, w tym także stan wiedzy o sposobach i instrumentach sterowania użytkowaniem i ochroną środowiska.

Świadomość ekologiczna kształtuje się nie tylko w życiu codziennym, edukacji, ale również w działalności gospodarczej. Jest to skomplikowany proces społeczny, na ogół ściśle związany ze stanem środowiska przyrodniczego i wynikającą z tego jakością życia ludzi.

W badaniach na temat cech kapitału ludzkiego na obszarach górskich (gminy powiatu bieszczadzkiego i leskiego) dokonano analizy świadomości

ekologicznej rolników i właścicieli podmiotów gospodarczych [Czudec, Grzebyk 2006]. Świadomość ekologiczna w tych badaniach rozumiana była jako stan wiedzy na temat potrzeby tworzenia i funkcjonowania obszarów prawnie chronionych, najważniejszych zagrożeń środowiska przyrodniczego i działań na rzecz skutecznej ochrony środowiska. Badani przedsiębiorcy widzieli potrzebę tworzenia obszarów prawnie chronionych, ale pod warunkiem możliwości funkcjonowania małej przedsiębiorczości. Zdawali sobie sprawę z potrzeby podejmowania działań w zakresie ochrony środowiska w Bieszczadach. Blisko 60% wówczas badanych wskazała, że aby ochrona środowiska była skuteczna należy podejmować działania edukacyjne w zakresie postaw proekologicznych, a 50% że należy zwiększyć nakłady na budowę urządzeń ochronnych oraz ponad 41% badanych, iż należy mieszkańcom dać możliwość wpływania na decyzje związane z ochroną środowiska. Ta ostatnia wypowiedź stanowi potwierdzenie od dawna poruszanego zagadnienia, że ośrodki decydenckie nie mogą tworzyć „czegoś” na określonym terenie, pomijając społeczności lokalne, gdyż prowadzi to do powstawania konfliktów. Wyniki wyżej cytowanych badań dostarczyły również informacji na temat najważniejszych zagrożeń środowiska przyrodniczego Bieszczadów. Prawie wszyscy badani wskazali na brak kanalizacji i wysypisk śmieci. W dalszej kolejności wymieniane były zagrożenia wynikające z zanieczyszczeniami wód ściekami miejskimi i przemysłowymi, jak również problem składowania odpadów poprodukcyjnych. Wyniki te potwierdziły tezę, że mieszkańcy Bieszczadów, w tym przypadku właściciele podmiotów gospodarczych, zdają sobie sprawę ze znaczenia infrastruktury technicznej ściśle związanej z ochroną środowiska (powiat bieszczadzki i leski ma bardzo słabo rozwiniętą infrastrukturę proekologiczną, w gminach wiejskich Baligród i Ustrzyki Dolne brak jest sieci kanalizacyjnej, a 37,8% ścieków przemysłowych i komunalnych wymaga oczyszczenia).

MOŻLIWOŚCI PODEJMOWANIA DZIAŁAŃ PROEKOLOGICZNYCH PRZEZ WŁAŚCICIELI BADANYCH PRZEDSIĘBIORSTW

Wśród badanych 90 przedsiębiorstw dominują firmy osób fizycznych (tab. 1). Przeciętne zatrudnienie wynosi zaledwie 4–5 osób, przy czym firmy zaliczane do mikroprzedsiębiorstw, a więc zatrudniające do 9 pracowników, stanowiły 84,4%. Właścicielem firmy w 77,8% był mężczyzna w wieku 46–65 lat ze średnim lub zawodowym wykształceniem. Przy czym na uwagę zasługuje fakt, iż wśród właścicieli prowadzących działalność gospodarczą na obszarach prawnie chronionych udział właścicieli z wyższym wykształceniem był o 4% wyższy aniżeli menedżerów prowadzących swoje firmy w gminach nieobjętych ochroną prawną.

W dwóch analizowanych grupach dominowała działalność wielobranżowa (40%) i usługi (28,9%). Dodatkowo zaznaczyć należy, iż spośród podmiotów

gospodarczych prowadzących działalność gospodarczą w obszarach chronionych dominowały usługi (55,2%) i działalność wielobranżowa (34,5%). Natomiast odnotowano mniejszy udział działalności produkcyjnej o blisko 10% aniżeli w pozostałych gminach, co świadczyć może o prawidłowości nierozmieszczania działalności gospodarczej w tym produkcyjnej mogącej w sposób szczególny zagrażać środowisku przyrodniczemu tych obszarów.

Tabela 1. Charakterystyka przedsiębiorstw małej skali [%]

Table 1. Characteristic of investigational enterprises [%]

Wyszczególnienie	Badane przedsiębiorstwa prowadzące działalność na terenach wiejskich		
	razem	w tym	
		w gminach nie objętych systemem ochrony prawnej	w gminach objętych systemem ochrony prawnej
Płeć właściciela			
kobieta	22,2	23,0	20,7
mężczyzna	77,8	77,0	79,3
Wiek właściciela			
do 30	12,2	16,4	3,4
31–45	37,8	32,8	48,3
46–65	50,0	50,8	48,3
Wykształcenie właściciela			
podstawowe	6,7	6,6	6,9
zawodowe	38,9	41,0	34,5
średnie	43,3	42,6	44,8
wyższe	11,1	9,8	13,8
Rodzaj prowadzonej działalności			
produkcja	13,3	16,4	6,9
handel	17,8	24,6	3,4
usługi	28,9	16,4	55,2
wielobranżowa	40,0	42,6	34,5
Forma organizacyjno-prawna			
przedsiębiorstwo osoby fizycznej	94,4	95,1	93,1
spółka z o.o.	1,2	1,6	0,0
spółka cywilna	4,4	3,3	6,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

Podejmowanie działań proekologicznych przez małe przedsiębiorstwa oprócz odpowiedniego poziomu świadomości ekologicznej samych właścicieli, często uzależnione jest od ich kondycji finansowej. Dlatego bardzo ważne są wszelkiego rodzaju inicjatywy, które pozwoliłyby łączyć szczególnie aspekty ekonomiczne i ekologiczne. Wydaje się, iż jednym z rozwiązań mogłoby być Centrum Innowacyjności. Zapytano w związku z tym właścicieli przedsiębiorstw, jaka jest ich opinia w tym zakresie (tab. 2). Blisko 80% badanych włą-

ściciele małych firm deklarowała, iż zgadza się z taką inicjatywą. Jednak spośród wszystkich, którzy odpowiedzieli twierdząco blisko 60% w funkcjonowaniu takiego centrum upatruje możliwości zastosowania nowych sposobów finansowania działalności gospodarczej i nowych narzędzi marketingowych. Ponad 40% badanych właścicieli dostrzega w tej inicjatywie również możliwość wykorzystania nowych rozwiązań w zakresie alternatywnych źródeł energii i ochrony środowiska. Oznacza to tylko tyle, że czynnik ekonomiczny dla dużej większości przedsiębiorców jest najistotniejszy. Na uwagę zasługuje fakt, iż wśród przedsiębiorców z gmin objętych systemem ochrony prawnej zainteresowanie możliwością wykorzystania alternatywnych źródeł energii było o 7% niższe aniżeli w grupie pierwszej. Stanowi to potwierdzenie tezy wysuwanej przez Poskrobkę [1998], iż proces kształtowania się świadomości ekologicznej mieszkańców obszarów chronionych przebiega w nieco odmienny sposób.

Tabela 2. Opinie właścicieli badanych przedsiębiorstw na temat potrzeby uruchomienia Centrum Innowacji realizującego działania ekonomiczno-ekologiczne [%]

Table 2. Opinions of owners of investigational enterprises about need of starting the Innovation Centre realizing the economical and proecological actions.

Wyszczególnienie	Badane przedsiębiorstwa prowadzące działalność na terenach wiejskich		
	ogółem	w tym	
		w gminach nie objętych systemem ochrony prawnej	w gminach objętych systemem ochrony prawnej
tak	77,8	75,4	82,8
nie	22,2	24,6	17,2
działania w zakresie środowiska	19,0	19,1	18,8
zastosowanie alternatywnych źródeł energii	22,9	25,8	18,8
stosowania nowych sposobów finansowania działalności gospodarczej	34,6	33,7	35,9
stosowania narzędzi marketingowych	22,9	20,2	26,5
inne	0,6	1,2	0,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

Nie dostrzegają oni tak wyraźnych objawów degradacji środowiska, jak mieszkańcy rejonów zurbanizowanych. W kształtowaniu świadomości podstawowe znaczenie ma więc coraz silniejsze postrzeganie wartości przyrody w swoim miejscu zamieszkania. Do czynników pobudzających ten proces można zaliczyć nie tylko miejscowe tradycje i przekazy międzypokoleniowe, lecz przede wszystkim własne doświadczenia (wynikające przeważnie z porównania swego środowiska ze środowiskiem obszarów zdegradowanych),

a także oceny ludzi z zewnątrz, najczęściej turystów, naukowców lub członków rodzin zamieszkałych w miastach. W obydwu wymienionych grupach istotną rolę odgrywa też informacja i edukacja ekologiczna.

Współczesny rozwój społeczno-gospodarczy przywiązuje rosnące znaczenie do wysokiej jakości środowiska przyrodniczego traktowanego jako zasób produkcyjny. Na świecie nowoczesne funkcje gospodarcze lokalizowane są w coraz większym zakresie w miejscach o najkorzystniejszych parametrach środowiskowych. Dlatego generalnie powinny być blokowane lokalizacje funkcji uciążliwych dla środowiska przyrodniczego, a stosowane techniki odpowiadać najwyższym standardom stosowanym w Unii Europejskiej. Pozwoli to na rozwinięcie i sprzedaż czystych ekologicznie produktów regionu (ekologiczna zdrowa żywność, turystyka w ekologicznie czystym środowisku, nowoczesne rodzaje produkcji wymagające nieskazitelnie czystego środowiska przyrodniczego itd.) [Strategia...2006].

Realizacja koncepcji zrównoważonego rozwoju w przedsiębiorstwie wiąże się z obniżeniem materiałochłonności i energochłonności produkcji, podnoszeniem produktywności wykorzystania środowiska oraz z redukowaniem emisji zanieczyszczeń, przy równoczesnym osiągnięciu celów ekonomicznych i społecznych [Adamczyk 2001].

W badanych przedsiębiorstwach sporadycznie wprowadzano innowacje środowiskowe, zaledwie co dziesiąta firma stosowała innowacje produktowe związane z zastosowaniem nowej technologii zmniejszającej emisję zanieczyszczeń, hałasu lub innych szkodliwych dla środowiska substancji. Odbywało się to poprzez wprowadzenie zmian, które są powszechnie stosowane, ale nowe dla badanych podmiotów. Niepokojący jest również fakt, spadku ogólnego zainteresowania przedsiębiorców innowacjami produktowymi w przyszłości, tj., w latach 2007–2013, w tym związanych z zastosowaniem nowych technologii zmniejszających emisję zanieczyszczeń, hałasu i innych szkodliwych dla środowiska substancji. Oznacza to, iż przyszłość inwestycji proekologicznych ze strony małych przedsiębiorstw stoi pod znakiem zapytania. Optymistyczne wydają się jednak odpowiedzi przedsiębiorców na pytanie o możliwości zastąpienia nieodnawialnych surowców, które dotychczas wykorzystują do celów energetycznych odnawialnych źródłach energii (tab. 3).

Ponad 40% badanych wyraziło możliwość takiej zamiany, blisko 18% była zdecydowana pod warunkiem uzyskania na ten cel dofinansowania na poziomie 50–70%. Blisko ¼ badanych nie miała na ten temat żadnego zdania, a 12,2% odpowiedziało negatywnie. Świadczyć to może o niskim poziomie wiedzy na temat roli odnawialnych źródeł energii i ich możliwości wykorzystania na cele energetyczne. W przypadku właścicieli prowadzących swoje firmy na terenie gmin objętych systemem ochrony prawnej niepokojące jest, że blisko 35% odpowiedziało kategorycznie „nie” i zaledwie 13,8% udzieliło odpowiedzi twierdzącej. Taki wynik może być bezpośrednio związany z faktem wykorzystywania

do celów energetycznych surowca, którego w tym terenie jest więcej niż gdziekolwiek indziej i do którego łatwy jest dostęp. W związku z tym, dopóki cena drewna i węgla będzie niższa niż surowców odnawialnych, przedsiębiorcy nie będą zainteresowani ponoszeniem wyższych kosztów swojej działalności.

Tabela 3. Odpowiedzi właścicieli badanych przedsiębiorstw na temat możliwość otrzymania dofinansowania na przeprowadzenie remontu systemu ciepłowniczego firmy, gdzie głównym surowcem byłyby odnawialne źródła energii [w %]

Table 3. Answers of owners of investigational enterprises regarding to possibility of obtaining of financial support for leading the repair of warm system (where the renewal sources of energy will be the main material) in %

Wyszczególnienie	Badane przedsiębiorstwa prowadzące działalność na terenach wiejskich		
	ogółem	w tym	
		w gminach nie objętych systemem ochrony prawnej	w gminach objętych systemem ochrony prawnej
tak	31,1	39,3	13,8
raczej tak	12,2	11,5	13,8
tylko wtedy, gdy poziom dofinansowania wynosiłby 50–70%	17,8	13,1	27,6
nie	12,2	1,6	34,5
nie mam zdania	23,3	34,4	0,0
brak odpowiedzi	3,4	0,0	10,3
Razem	100,0	100,0	100,00

Źródło: Badania własne

Dużą rolę w tym zakresie powinny odegrać działania, szczególnie promujące nowoczesne rozwiązania technologiczne i organizacyjne, dostosowane do obowiązującego polskiego prawa oraz dyrektyw Unii Europejskiej, dotyczących gospodarki wodno-ściekowej, gospodarki odpadami oraz ograniczenia emisji zanieczyszczeń atmosferycznych, wykorzystywania energii odnawialnej, co stanowić będzie o sukcesie wdrażania strategii zrównoważonego rozwoju. Aby jednak ten sukces przełożył się na wymierny efekt niezbędna jest edukacja z tego zakresu, szczególnie promująca zagadnienia proekologiczne i ich znaczenie w zmieniającej się rzeczywistości gospodarczej gmin, regionów, krajów i świata. Ta edukacja może przyczynić się do podniesienia poziomu świadomości ekologicznej i dopiero wówczas będzie można liczyć na przemyślane wdrażanie koncepcji zrównoważonego rozwoju.

Niepokoi również fakt, iż przedsiębiorcy nie chcą korzystać ze wsparcia finansowego na inne inwestycje proekologiczne (zaledwie 3,2% badanych korzystało z funduszy proekologicznych). Również w przyszłości nie wykazują takiego zainteresowania, mimo że ogólne zainteresowanie możliwością uzyskania wsparcia finansowego w ramach środków UE w drugim okresie programo-

wania, tj. 2007–2013 jest pięciokrotnie większe. Wynikać to jednak może z za-
witych procedur, wydłużających się okresów oczekiwania na środki z funduszy
UE. Ponadto często przedsiębiorcy nie są zorientowani o takich możliwościach,
brakuje szkoleń i osób w urzędach gmin, które mogłyby pomóc w tym zakresie.

A przecież zarządzanie środowiskiem na poziomie lokalnym w procesie
integracji europejskiej otwiera przed Polską nowe możliwości, stwarza sposob-
ność wykorzystania doświadczeń oraz struktur unijnych (np. finansowych),
stwarza konieczność zapoznania się z rozwiązaniami organizacyjnymi, prawnymi
funkcjonującymi w krajach UE i możliwościami ich transpozycji na grunt
krajowy. Zastosowanie przez jednostki samorządowe nowoczesnych rozwiązań
technologicznych i organizacyjnych, dostosowanych do obowiązującego pol-
skiego prawa oraz dyrektyw Unii Europejskiej, dotyczących gospodarki wodno-
ściekowej, gospodarki odpadami oraz ograniczenia emisji zanieczyszczeń at-
mosferycznych przyczyni się do szybkiego wdrażania lokalnych i regionalnych
strategii zrównoważonego rozwoju. Integracja europejska to nie tylko reorgani-
zacja zadań administracyjnych w zakresie ochrony środowiska, to także propa-
gowanie i wdrażanie w gminach nowoczesnych, efektywnych i systemowych
rozwiązań technologicznych i organizacyjnych [Lorek 2005].

Reasumując należy wskazać, iż realizacja zrównoważonego rozwoju ma
pokazywać, jak w praktyce integrować w ład ekonomiczny, ekologiczny, spo-
łeczny, przestrzenny i instytucjonalno-polityczny. Kierunki prawidłowego roz-
woju muszą uwzględniać jednocześnie kształtowanie wszystkich wymienionych
elementów. Aby można było tę koncepcję z powodzeniem realizować wymaga-
ny jest nade wszystko odpowiedni poziom świadomości społecznej, zwłaszcza
ekologicznej. Poziom tej ostatniej wśród przedsiębiorców stanowi ważną infor-
mację mogącą mieć istotny wpływ na sposób wdrażania koncepcji zrównoważo-
nego rozwoju nie tylko w skali pojedynczego podmiotu gospodarczego, ale
przede wszystkim w skali lokalnej i regionalnej.

STWIERDZENIA I WNIOSKI

Przeprowadzona analiza na temat możliwości podejmowania przez badane
przedsiębiorstwa działań proekologicznych w procesie produkcji, organizacji
i zarządzania, jak również wykorzystywania odnawialnych źródeł energii oraz
możliwości korzystania ze środków UE na te cele wykazała:

- duże zainteresowanie (blisko 80%) właścicieli małych firm potrzebą
uruchomienia Centrum Innowacji mogącym realizować działania ekonomiczno-
ekologiczne,
- ponad 40% badanych właścicieli dostrzega w tej inicjatywie możliwość
wykorzystania nowych rozwiązań w zakresie alternatywnych źródeł energii
i ochrony środowiska,

- mniejsze zainteresowanie przedsiębiorców z obszarów chronionych możliwością wykorzystania alternatywnych źródeł energii,
- sporadyczne wprowadzanie przez badane przedsiębiorstwa innowacji środowiskowych,
- znikome zainteresowanie (co dziewiąta firma spośród badanych) stosowaniem innowacji produktowych związanych z zastosowaniem nowej technologii zmniejszającej emisję zanieczyszczeń, hałasu lub innych szkodliwych dla środowiska substancji,
- małe zainteresowanie przedsiębiorców innowacjami produktowymi również w przyszłości, tj. w latach 2007–2013, w tym związanych z zastosowaniem nowych technologii zmniejszających emisję zanieczyszczeń, hałasu i innych szkodliwych dla środowiska substancji,
- brak zainteresowania uzyskaniem wsparcia finansowego na inne inwestycje proekologiczne,
- znikome zainteresowanie możliwością korzystania w latach 2007–2013 z funduszy ekologicznych.

Powyższe wnioski mogą niepokoić zwłaszcza, że w obecnej dobie rozwoju społeczno-gospodarczego o sukcesie rozwoju gmin decydować będzie przede wszystkim skuteczność wdrażania nowych technologii oraz nowych metod organizacji i zarządzania, w tym środowiskiem przyrodniczym. Dlatego tak ważne jest, aby poziom świadomości ekologicznej stale się podnosił zwłaszcza, że zrównoważony rozwój zdaniem Adamczyka [2001] jest długotrwałym procesem sprzyjającym podnoszeniu efektywności gospodarowania, ochronie środowiska i wzrostowi poziomu życia społeczeństwa.

Mieszkańcy obszarów wiejskich, a wśród nich właściciele małych przedsiębiorstw będą podejmować działania proekologiczne, jeżeli przełożą się one na ekonomiczny wymiar. Badania dowiodły, że właśnie czynnik ekonomiczny stanowi argument przemawiający za wprowadzaniem takich działań. Dużą rolę w tym zakresie ma również samorząd terytorialny, który poprzez realizację inwestycji w ramach infrastruktury ekologicznej daje dobry przykład swoim mieszkańcom.

BIBLIOGRAFIA

- Adamczyk J. *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w zarządzaniu przedsiębiorstwem*. Wyd. AE Kraków 2001.
- Czudec A., Grzebyk B. *Cechy kapitału ludzkiego na obszarach górskich* [w:] *Acta Agraria Et Silvestria*. Series Agraria Vol. XLVI/2, wyd. Oddział PAN Kraków 2006.
- Kośmicki E. *Koncepcja ekorozwoju – próba konceptualizacji i wdrażania*. „Wies i Rolnictwo” 1997, nr 1 (94).
- Lorek E. *Wybrane problemy zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska w studiach i badaniach regionalnych* [w:] *Studia regionalne w Polsce*. Teoria, polityka, projektowanie, pod red. naukową F. Kuźnika, Prace Naukowe AE w Katowicach 2005.

- Markiewicz W. *O nowoczesny kształt Polski*. Dylematy rozwoju na progu XXI wieku, Raport prognostyczny, Ossolineum, Wrocław-Warszawa 1989.
- Poskrobko B. *Spoleczne czynniki ochrony środowiska* [w:] *Ochrona środowiska*. Problemy społeczne, ekonomiczne i prawne, wyd. PWN, Warszawa 1998.
- Runowski H. *Zrównoważony rozwój gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych*. Wyd. Roczniki Naukowe SERiA tom 2, z. 1, 2000.
- Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020*. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Departament Koordynacji Programów Regionalnych, Warszawa 2006.

Dr Bogumiła Grzebyk
Katedra Polityki Gospodarczej
Wydział Ekonomii
Uniwersytet Rzeszowski
ul. Ćwiklińskiej 2
35-601 Rzeszów

Recenzent: *Prof. dr hab. Władysława Stola*